

Itku äidin haudalla – äänellä itkeminen kollektiivisen suremisen muotona ympäristö- huolen aikakautena

Noora Kauppila

*Noora Kauppila, MuM (Sibelius-Akatemia), laulaja, vapaa taiteilija,
noorakauppilamusic@gmail.com*

Kuva 1. Laulaja ja monitaiteilija Noora Kauppila nostaa esiin suot, ympäristösurun ja muinaisen karjalaisen itkuperinteen taideprojektissään ”Itku Äidin Haudalla – Äänellä itkeminen kollektiivisen suremisen muotona ympäristöhuolen aikakautena” (kuva: Noora Kauppila).

Fig.1. Singer and multidisciplinary artist Noora Kauppila raises awareness of bogs, ecological grief and the ancient Karelian lamenting tradition in her performance project: “Dirge on the Mothers grave – Lamenting as a tool of collective grief in the era of eco-anxiety” (photo: Noora Kauppila).

Johdantoa

”Oh vuottua mie rubien siu,
armahane-n ihalane n-imettäjäzeni,
nošattelomah näistä kallehistago kalmažist,
i muakkehistago muahuzist.”

Maailma ja ympäristö on muutoksessa, elämme liminaalitulassa, keskellä globaalia siirtymää. Tietoisuus ekologisesta kriisistä on herättänyt ihmisiä toimimaan, mutta luonut myös huolta ja ilmastoahdistusta. Tarvitsemme monimuotoista kommunikointia ympäristöhuoleen liittyvän hämmennyksen käsittelyyn. Eräänä keinona tässä olen käyttänyt muinaiseen maailmankuvaan pohjaava äänellä itkemistä, jossa suremisesta tehdään julkista.

Itku Äidin Haudalla -taideprojektissa olen pyrkinyt musiikin, äänellä itkemisen, esittävän taiteen ja luontokokemuksen keinoin luomaan yleisölle väliaikaisen, yhteisen tilan surun ja ilmastonmuutokseen liittyvien teemojen kohtaamiselle. Esityksiin kirjoittamillani ja säveltämilläni uusilla itkulla olen halunnut vaalia karjalaista itkutraditiota tässä ajassa ja nostaa samalla esiin soiden ainutlaatuisuutta monimuotoisuuden ylläpitäjänä, hiilinieluna ja -varastoina sekä elämyskellisenä maisemana.

Menetelmistä

Retkimuotoiset sooloesitykset rakentuivat suo-luonnon ehdoilla kansanmusiikkiin nojaten. Ensimmäiset Itku Äidin haudalla -esitykset nähtiin 2018 viidellä Pohjois-Pohjanmaan uhatulla suolla; Pudasjärven Karhusuolla, Kuusamon Kivisuolla, Siikalatvan Törmäsensuolla, Kärämäen Onkinevalla sekä Iin Karahkalamminsuolla.

Kesällä 2019 suuntasin jälleen soille laajentaen projektia äänellä itkua ja ympäristöhuolta käsitteleviin työpajoihin ja esityksiin neljällä suolla, joiksi valikoituivat Tammelan Torronsuo, Karvian Nevalyly, Seinäjoen Karvasuo sekä Vetelin Pilvineva.

Projektissa olen pohtinut kykyämme kohdata luonnon monimuotoisuus itsessämme liikkuen ekomusikologian, ympäristötaiteen, kansanmusiikin, performanssin ja rituaalitaiteen rajapinnoilla.

Käsitteitä

Äänellä itku (käytetään myös nimitystä itkuvirsi ja itku) on karjalaista rituaalirunoutta, jolla on perinteisesti ollut vahva merkitys erityisesti hautajais- ja hääseremonioissa. Se on yhteisen suremisen muoto, osa siirtymärituaalia luopumistilanteissa ja elämän muutosprosesseissa. Itämerensuomalaisilla äänellä itkeminen on ollut pääasiassa naisten perinnettä. Itkijä omaksui usein taitonsa äidiltään ja isoäidiltään ja kykeni näin rakentamaan sekä melodisesti että verbaalisesti hallitun kokonaisuuden. Itkurunouden arvellaan olevan vanhempaa kuin kalevalaisen runolaulun, sillä siinä ei ole selkeää runomittaa ja säkeistömallia. Itkuvirsien kieli sisältää paljon alkusointuja, kertaamista, metaforia ja hellittelysanoja. Melodisesti itkut ovat perinteisesti olleet laskevia ja liikkuneet muutaman sävelen alueella. (Asplund ym. 2006)

Ekomusikologia on kriittinen musiikintutkimuksen suuntaus, joka tutkii musiikin, luonnon ja kulttuurin välisiä suhteita. Sen keskeisenä tavoitteena on muuttaa ihmisen ympäristökäyttäytymistä ja arvoja kestävämpään suuntaan. Ekomusikologia tarkastelee musiikkia ihmisen ympäristösuhtautumisen ilmentäjänä ja pyrkii levittämään tietoutta ympäristön tilasta. (Torvinen 2012)

Liminaalitala on rajatila, yksilön tai yhteisön sosiaalisen aseman tai henkisen tilan muutos, joka asettuu kahden tunnistettavan tilan tai tilanteen väliin. Liminaalitalaa kuvataan myös sanoilla ”pyhä kaaos”; sille on tunnusomaista irti päästäminen vallitsevista käyttäytymisnormeista ja kognitiivisista säännöistä. Termin on luonut antropologi V. Turner, joka on käyttänyt termiä erityisesti rituaaleihin liittyen. (Tieteen termipankki 2021)

Rituaalitaide on vanha sosiaalisen taiteen muoto, jonka keskeisenä pyrkimyksenä on kytkeytyä johonkin itseä suurempaan. Se käsittelee muutosta sosiaalisena ja kulttuurillisena identiteettikriisinä ritualistisen toiminnan ja nykytaiteen kautta niin kulttuuriantropologian, uskontotieteen, esittävän taiteen kuin sosiologian perspektiivistä.

Kuva 2. Tulkua tukkulintuset tulvavetyzie piläläici. Noora Kauppila Kuusamon Kivisuolla elokuussa 2018 (Kuva Ari-Pekka Auvinen).

Fig. 2. Birds; gather over the floodwaters. Noora Kauppila at Kivisuo in Kuusamo on August 2018 (Photo: Ari-Pekka Auvinen).

Tarkastelua

Uskon, että ympäristökriisi on osittain henkinen ja hengellinen kriisi. Se kuinka voimme sisäisesti, heijastuu ympäristökäyttäytymiseemme ja vastaavasti meitä ympäröivä maisema luo suhdetta itseemme. Luonto -sana on itämerensuomalaisessa mytologiassa tarkoittanut sekä ihmisen perimmäistä olemusta, että tärkeää henkilökohtaista suojelushaltiaa, joka on huomioitu osana arkipäiväistä elämää. Äänellä itkuperinne juontaa juurensa esikristilliseen aikaan, nojaten ihmisen ykseyteen luonnon kanssa.

Kansanperinteessä soiden on uskottu olevan paikkoja, joissa tuonpuoleinen ja tämänpuoleinen kohtaavat. Ne ovat olleet myyttisiä ja pahoja hau-

toja, toisaalta vainottujen viimeisiä turvapaikkoja. Suot symboloivat itselleni myös täydellisesti itkujen tunnemaailmaa ja estetiikkaa. Minulle itkujen kudoksessa näyttäytyy yhtä paljon monimuotoisuutta ja makrotason variaatioita kuin vaikkapa suon kasvillisuudessa, rämeikössä tai virtaavan veden pinnalla. Aivan kuin maastossakaan, en ole voinut liikkua itkujen parissa ilman että heittäydyn veden varaan tai uppoan välillä silmäkkeeseen nivusiani myöten. Kun itken, luonto puhuu. Tulee tulvat, jää sulaa, sateet lankeavat ja maa lemuaa. Kivien muodot hioutuvat, pilviin repeää aukkoja, linnut saapuvat.

Koen äänellä itkemisen monisyiseksi itkemisen, kommunikoinnin, äänen käytön ja runouden tulkitsemisen yhteen sulautumaksi. Itkiessäni

avaudun kokonaisvaltaisesti kohti jotain suurempaa ja sukellan syvälle omaan olemukseeni, ollen samalla myös läsnä kuulijoille. Itselleni kansanmusiikkona on tärkeää, että äänellä itku ei ole irrallaan alkuperäisestä, henkisestä, hengellisestä ja sosiaalisesta merkityksestä. Yhteisen suremisen vaaliminen tässä ajassa väistämättä eri asia kuin satoja vuosia sitten kyläyhteisöissä, joissa rituaalirunoudella oli elämän jatkumisen kannalta välttämätön ja juhlava tehtävä. Nykyään julkisen surun näyttäminen jää helposti häpeän varjoon. Itkujen esittäminen estraditaiteena onkin tuntunut ristiriitaiselta ja vasta soilla ne tuntuivat asettuvan ensimmäistä kertaa luontevaan ympäristöön.

Inspiroituakseni vierailin useilla soilla testattujen luonnon akustiikkaa, laulaen ja kehitellen musiikkia maastossa. Sitäkin enemmän pyrin avaamaan itseäni kaikkien aistien tasolla soiden kauneudelle. Jotta kykenin itse olemaan luova, annoin soiden luoda minua. Annoin itseni tulla osaksi maisemaa.

Projektin musiikki nojasi vanhan kansanmusiikkiperinteen pitkään estetiikkaan. Suot ohjasivat kokonaisuuden suunnittelua; musiikki rakentui luonnollisen äänen varaan. Instrumentit rajautuivat käytännön syistä vähiin ja päädyin säästämään itseäni kelloilla ja kanteleilla. Vaikka pyrin hyödyntämään luonnon äänisuunnittelua, esityspäivien säät ja kunkin suon luonne vaikuttivat lopulliseen auditiiviseen lopputulokseen. Ammensen musiikkiin paljon itkuperinteestä, mutta mukaan mahtui myös laajemmin surun ja kyynelten eri sävyjä vihasta haikeuteen, toivoon ja kiittolisuuteen.

Itkurunouden taika on aina ollut minulle karjalan kielessä. Kielen uhanalaisuus kannusti tarttumaan toimeen huolimatta siitä, että rituaalirunous koukeroisuudessaan poikkeaa puhutusta karjalan kielestä. Karjalankielisten formuloiden pohjalta kirjoitetuissa itkuissa pyrin vaalimaan edes jossain määrin äänellä itkujen perinteisiä sisällöllisiä rakenteita ja halusin tiedostaa ne paikat, joissa omat tekstini rikkoivat perinteisiä raameja. Sanoitustyö osoittautui hyvin merkitykselliseksi ja kielen kauneus kannatteli niinä hetkinä, kun äänellä itkeminen ja itkujen harjoittelu tuntuivat kuormittavilta.

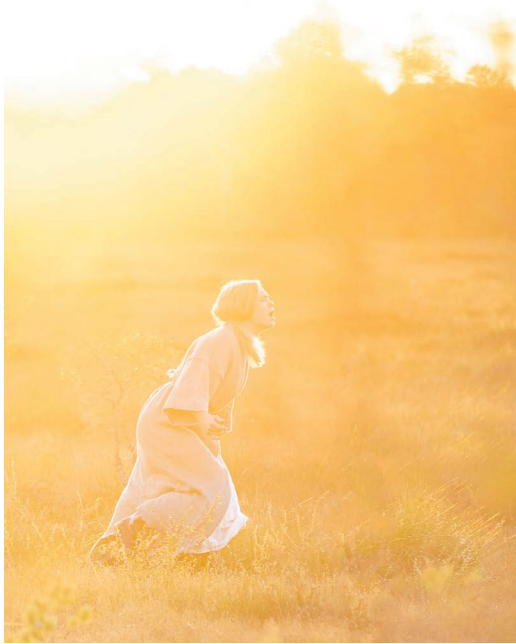
Auringonlasku ja luonnon kaiku olivat voimakkaassa osassa taiteellisen kokonaisuuden suunnittelussa. Lopulta kuitenkin jokainen suo ja sinne saapuneet katsojat loivat teoksen kanssani. Kohtaaminen soilla yleisön kanssa oli koskettava ja tunnen edelleen kiittolisuutta, että sain jakaa soiden taikaa yhdessä muiden ihmisten kanssa.

Erityiskiitoksen haluan osoittaa kaikille projektin soille. Koska yhteistyökumppaniani oli maailman paras valo- ja äänisuunnittelija, sain esityksiin sylin täydeltä efektejä. Ilta maalasi purppuraa ja kultaa taivaanrantaan, välillä sateenkaaren. Joskus taivaskin itki kanssani, usein kurjet ja joutsenet saapuivat paikalle tai taivaanrannassa välkkyi elosalamoita. Luonto ei lakannut lumoamasta. Elämän yllätyksellisyys oli hienolla tavalla läsnä. Ihminen eläimenä ja osana isoa kokonaisuutta tuntui asettuvan oikeaan perspektiiviin.

Yhteenvedoa

Itku Äidin Haudalla -projekti ammensi aineettomasta kulttuuriperinnöstä liittäen sen vahvasti aikamme polttaviin kysymyksiin. Projektin saaman positiivista huomion myötä soiden merkitys, suullisen perinteen ketjusta katkennut äänellä itkeminen sekä ilmastonmuutoksen henkiset teemat tulivat näkyväksi laajalle yleisölle. Projekti nosti itäistä itkuperinnettä esiin läntisessä Suomessa tarjoillen kulttuurista luonnonystäville ja toisaalta kutsuen kulttuurista kiinnostuneita soille. Oli ilo kohdistaa esityksiä pienillekin paikkakunnille herättäen keskustelua ympäristösurusta ja paikkakuntien soiden tilasta myös paikallistasolla. Ottaen huomioon emotionaalisesti voimakkaan teeman sekä useiden soiden syrjäisen sijainnin, yleisöä riitti esityksiin hyvin. Esitykset tarjosivat yhteisöllisen kokemuksen suoluonnossa samalla kun ne mahdollistivat yleisölle suoluonnon kokemisen ja suremisen henkilökohtaisella tasolla.

Työskentelyn myötä raja ihmisen ja ympäristön välillä haalistui syventäen entistä enemmän omaa ymmärrystäni luonnosta – niin sisäisestä kuin ympäröivästäkin – kaiken elämän antajana ja pois ottajana. Teemojen herkkyyden vuoksi sain todella kohdata ympäristökysymyksiä ja itseäni ja

Kuva 3. Suden loitsu Tammelan Torrongsuolla 2019. Esitykset pohtivat ympäristösurun ja kyynelten eri sävyjä vihasta haikeuteen, toivon ja kiittolisuuteen (Kuva Oskari Härmä).

Fig. 3. The Wolf spell at Torrongsuo in Tammela. Performances pondered different shades of ecological grief and tears from anger to hope and gratitude (Photo: Oskari Härmä).

projektin merkityksellisyydestä tuntuu avautuvan koko ajan lisää kerroksia.

Hyväksyin maailmantuskaa, soiden luontoa ja sitä kautta myös omaa psyykkistä rämeikköäni. Pohdin, kuinka koemme ympäröivän, mutta myös kuinka suot kokevat meidät? Voimmeko päästää irti kahtia jaottelusta ja olla osa määrittämätöntä? Edelleen kysyn: uskallammeko pienentää itseme niin suuriksi, että voimme nähdä maailman ystävänsä ja hyväksyä ympäröivän osana meitä?

Itken murtumisen etuoikeudesta. Toivon herkkyyttä kannatella perinnettä uudessa kontekstissa nöyränä, tuntevana ja arvokkaana. Herkkyys ja kyyneleet ovat maailmaa muuttava voima. Ne nostavat meidät apatiasta ja kuljettavat kohti tuntemista kärsimyksen, intohimon ja empatian alkulähteille.

Kiitokset: Projektia ovat tukeneet Suomen Kulttuurirahaston Keskusrahasto, Suomen Luonnonsuojelun Säätiö sekä Suomen Kulttuurirahaston Pohjois-Pohjanmaan maakuntarahasto. Kiertueet toteutettiin yhteistyössä Suomen Luonnonsuojeluliiton paikallisyhdistysten sekä esityspaikkakuntien kulttuuripalveluiden kanssa.

Kirjallisuus

- Asplund, A., Hoppu, P., Laitinen, H., Leisiö, T., Saha, H., Westerholm, S. 2006. Kansanmusiikki s. 81–101. WSOY, Helsinki.
- Douglas, M. 2000. Puhtaus ja vaara: rituaalisen rajanvedon analyysi. Vastapaino, Tampere.
- Lippard, L. R. 1983. *Overlay Contemporary Art and the Art of Prehistory*. pp 158-195, New York Press.
- Pihkala, P. 2017. Päin helvettiä? Ympäristöahdistus ja toivo. Kirjapaja, Helsinki.
- Siikala, A-L. 2012. Itämeren Suomalainen mytologia. 1388. SKST.
- Tenhunen, A-L. 2006. Itkuvirren kolme elämää. 1051. SKST.
- Tieteen termipankki 1.3.2021: Folkloristiikka: liminaali. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Folkloristiikka:liminaali>.
- Torvinen, J. 2012. (1). Johdatus ekomusikologiaan: musiikintutkimuksen vastuu ympäristökriisien aikakaudella. *Etnomusikologian Vuosikirja 24*: 8–34. <https://doi.org/10.23985/evk.66810>.
- Wilce, J.M. 2009. *Crying Shame, Metaculture, Modernity, and the Exaggerated Death of Lament*. Wiley-Blackwell. ISBN: 978-1-444-30625-5